

AMANTS, VISIONARIS I ASSASSINS

Enric Sòria

En els últims anys, les editorials catalanes han tornat a mostrar interès per l'obra de Joseph Roth. A part de l'aparició d'un dels seus millors llibres diguem-ne periodístics, *Viatge a Rússia*, publicat per L'Avenç el 2018, més recentment se n'han publicat altres dos, el recull de relats *Històries d'exili*, traduïts per Pilar Estelrich i Montserrat Franquesa, en Pagès editors (2019) i el més inclassificable *L'Anticrist* (2020), definit per la mateixa traductora (de nou Pilar Estelrich) com un assaig disfressat de reportatge autofictici. És una bona notícia, perquè aquest narrador i periodista nascut a Galítsia, austríac vocacional (o més exactament austrohongarés tardà) i rodamón perpetu amb tirada francesa, jueu, alcohòlic, automitòman i devotament excèntric, és un gran escriptor. És amb molta probabilitat l'escriptor més rus i sens dubte un dels més perceptius, originals i brillants de la literatura en alemany i és també l'autor d'una novel·la extraordinària, aquesta immensa catedral de la nostàlgia crítica que és *La marxa de Radetzky* (que aviat podrem llegir en una nova traducció al català de Jaume Creus, a L'Avenç): l'acta de defunció de tot un món, que inclou una descripció clínica precisa de les causes del decés i un plany fúnebre intensament sentit. Un escriptor així sempre té interès. Fins i tot les seues obres menors en tenen. Que els dos llibres recentment traduïts siguin obres menors és més que discutible. *L'Anticrist*, això sí, és un llibre estrany (fins i tot venint de Roth), i cal agrair que la traductora ens pose en antecedents amb un pròleg molt útil. A partir de l'analogia apocalíptica del títol, l'autor dona regna solta a la seua vena més religiosa i, si es vol, sermonaire, amb un grau d'exasperació que no trobem ni tan sols en els seus incisius articles antinazis (que podem llegir en *La filial del inferno en la Terra*). D'altra banda, aquest to li permet traçar una radiografia certament crispada, però lúcida, dels perills del món modern i de la catàstrofe imminent que planava sobre Europa. Les fatídiques abominacions que assenyala aquest llibre són la deshumanització inherent a la societat mecanicista, el capitalisme desbocat, els totalitarismes i els nous mitjans de manipulació de masses, especialment el periodisme i el cinema.

Un jove Joseph Roth a París

És curiós que Roth siga tan dur amb el cinema com a mecanisme suplantador de la realitat, perquè havia sigut un ressenyista crític però atent (com podem comprovar en el breu recull *De cine*, publicat per Casimiro Libros) i havia intentat ser guionista de pel·lícules, però que el setè art pot ser un instrument manipulador ben eficaç està fora de dubte. La seua visió del Leviatan capitalista encarnat pels Estats Units és relativament simplista, i es coneix que toca massa d'orella. En el que diu sobre els totalitarismes hi ha moltes observacions punyents, i sovint fa diana. Roth coneixia bé Rússia i el món soviètic. La seua descripció de l'absurd letal dels mecanismes de repressió bolxevics en *Fugida sense fi* és sorprenentment primerenca i encertada. Sabia de què parlava. Que coneixia bé l'abast i el significat de l'amenaça nazi és indiscutible (substituir la devoció al Déu de l'amor pel culte fanàtic al poder, l'odi i la força bruta no és pas poca cosa). *L'Anticrist* és un llibre desoladorament desesperat, però la modernitat dels anys 30 del segle XX ho justificava de sobres. El món es dirigia a tot estrop cap a l'abisme. Roth —que sempre va ser un observador atent— ho veia. Moltes de les seues agres observacions mereixen rumiar-se a fons.

Històries d'exili és un recull de relats amb el comú denominador del nomadisme. El pròleg és també informatiu, però hi ha algun petit error (Heike van Lawick no és una professora austríaca. És una professora, sí, alemanya de naixement i criança i valenciana de vocació i residència). Dos relats són de temàtica més o menys amorosa, tractada amb ironia (en aquest gènere, crec que *Abril*, no inclòs ací, és el seu millor relat). Quant als altres dos, *El bust de l'emperador* reprén un tema car a Roth, el de les anacròniques supervivències de l'univers austrohongarés en un món en què no tenen cap sentit. Ací, la ironia voreja el grotesc piados en una vinyeta esplèndida. El millor relat del recull és *Confessió d'un assassí*, una *nouvelle* magnífica, altament russa, sobre la manca d'identitat, l'obnubilació i el remordiment, amb més d'un punt de contacte amb la temàtica i les alegories manipuladores de *L'Anticrist* i amb un final superb, que em pense que no hauria desagradat a Dostoievski. És un bon colofó, de moment, per al record d'un narrador excepcional. ■